

Φίλιππος Κ. Βασιλόγιαννης

Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας του Δικαίου,
Νομική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΛΕΙΟΝΟΨΗΦΙΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΟΣΜΟ; Η ΑΠΟΦΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΕΛΟΥ ΚΑΙ ΜΙΑ ΚΑΝΤΙΑΝΗ ΑΝΤΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η αρχή της πλειοψηφίας, ως αρχή *πολιτική*, συνυφαίνεται με τη *νομιμοποίηση* του κρατικού εξαναγκασμού *εν ονόματι του λαού*. Η ισχύς και η εφαρμογή της προϋποθέτει, δηλαδή, τη σύσταση μιας *γνήσιας* κοινωνικής, πολιτικής και πολιτειακής συλλογικότητας. Η ζητούμενη συλλογικότητα πρέπει ασφαλώς να είναι *εύτακτη*. Πρέπει να χαρακτηρίζεται, δηλαδή, από έναν εύλογο *καταμερισμό πνευματικής –πρωτίστως– εργασίας*. Ένας τέτοιος καταμερισμός δεν αποτελεί παρά *θεσμική* έκφανση μιας *θεμελιώδους* δυνατότητας: της φιλοσοφικής τάξεως δυνατότητας να διακρίνουμε τις ορθές από τις εσφαλμένες πολιτικές αξιολογήσεις, όπως και τις αντικειμενικές και κρίσιμες από τις απλώς υποκειμενικές και δευτερεύουσες. Η αρχή απαιτεί, δηλαδή, μια ισχύ εντός μεν της ιστορίας που να μη είναι, ωστόσο, σκεπτικιστική ούτε σχετικιστική.

Όλες αυτές τις θεσμικές και φιλοσοφικές προϋποθέσεις τις αρνείται ο Έγγελος στον *ελληνορωμαϊκό* κόσμο. Μια *γνήσια* συλλογικότητα, ως κοινωνικό, πολιτικό και πολιτειακό μόρφωμα, είναι, κατά τον Έγγελο, αδύνατη και πάντως ασθενής σε έναν κόσμο *ελληνορωμαϊκό*. Συνδέοντας, περαιτέρω, ο ίδιος, στο φιλοσοφικό σύστημά του, *εγγενώς* τον λόγο με την ιστορία –γι' αυτό η *παγκόσμια ιστορία* ορίζει, κατ' αυτόν, μια *απόλυτη* κίνηση–¹

1. Βλ. G.W.Fr. Hegel, «Grundlinien der Philosophie des Rechts», στα: *Werke*, τ. 1-20 (Φρανκφούρτη 1969-), τ. 7, 503 επ., όπου στη συνέχεια οι κύριες παραπομπές και συμπληρωματικά, πάντοτε ενδεικτικά και χωρίς τις απαιτήσεις ενός συστηματικού σχολιασμού, στα ακόλουθα έργα του Έγγελου: «Die Verfassung Deutschlands», στα: *Werke* (ό.π.), τ. 1, 449 επ.· «Phänomenologie des Geistes», στα: *Werke* (ό.π.), τ. 3· «Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte», στα: *Werke* (ό.π.), τ. 12·

βρίσκεται στην πλεονεκτική θέση να προκαλεί με το έργο του, και τις κατ' ιδίαν παρατηρήσεις και αποτιμήσεις του, το ενδιαφέρον, αλλά και την αμηχανία, τόσο των φιλοσόφων όσο και των ιστορικών· εν προκειμένω, των ιστορικών και των φιλοσόφων του δικαίου. Έχω, λοιπόν, την προσδοκία ότι οι επόμενες συνοπτικές αναπτύξεις ανήκουν στη θεματική ενός συνεδρίου για την τύχη της πλειονοψηφίας από τη μετακλασική περίοδο έως τους Νεότερους Χρόνους, παρ' ότι (ή –ίσως καλύτερα– εξαιτίας του ότι) η εγγελιανή επιχειρηματολογία αρνείται ακριβώς τη δυνατότητά της στον *ελληνορωμαϊκό* κόσμο –όχι, βέβαια, από εμπειρική σκοπιά, αλλά από την οπτική γωνία της *φιλοσοφίας της ιστορίας*.²

Στη συνέχεια, εκτίθεται περιληπτικά η πολύ ενδιαφέρουσα επιχειρηματολογία του Εγέλου και, εν κατακλείδι, αποτιμάται η ίδια κριτικά από μια *καντιανή* οπτική γωνία. Η θέση που θα υποστηριχθεί έγκειται στο ότι ναι μεν ο Έγκελος δικαιολογημένα θεωρεί τον ρωμαϊκό κόσμο ξένο προς κάποιους *γνήσια* συλλογικούς θεσμούς του σύγχρονου κόσμου, δηλαδή –κατά την ορολογία του– του *γερμανικού*, ωστόσο, η διαλεκτική του συστήματος του προϋποθέτει ένα *ουσιωδώς ρωμαϊκό* –ομοίως κατά την ορολογία του– ιδιωτικό (*προκρατικό*) δίκαιο, παρά την αυστηρή κριτική του ιδίου προς τους θεσμούς του (*προ*)*ισχύσαντος* ρωμαϊκού δικαίου.³ Γι' αυτό, κατά τη γνώμη μου, ο Έγκελος οδηγείται σε αδυναμία να δικαιολογήσει τους *αντιπροσωπευτικούς* θεσμούς του σύγχρονου κράτους, ενώ μια *καντιανή* θεωρία το κατορθώνει κατά τρόπο αβιάστο, επικαλούμενη ακριβώς και κάποιες καίριες παραδοχές του ιδίου του Εγέλου· π.χ., ότι η ισχύς οποιασδήποτε αρχής *πολιτικής αντιπροσωπεύσεως* δεν προϋποθέτει τον *σχετικισμό* ούτε, βέβαια, τον *σκεπτικισμό*, αλλά τη *διυποκειμενική* ισχύ των ηθικών και

«Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie», στα: *Werke* (ό.π.), τ. 18· «Vorlesungen über Rechtsphilosophie» (Στουτγάρδη 1974); τ. 4.

2. Από τη σχετική δευτερεύουσα βιβλιογραφία, βλ., και πάλι ενδεικτικά, μόνον ως προς τα θέματα που θίγονται στο κυρίως κείμενο, Π. Θανασάς (μτφρ., προλ., ερμ. σχολ.), *Χέγκελ: ο Λόγος στην ιστορία* (Αθήνα 2006), ιδίως 35 επ· P. Franco, *Hegel's Philosophy of Freedom* (Νιου Χέιβεν 1999), ιδίως 103 επ· M. Hardimon, *Hegel's Social Philosophy* (Κέμπριτζ 1994), 236 επ· J. Rawls, *Lectures on the History of Moral Philosophy* (Κέμπριτζ Μασαχουσέτης 2000), 329 επ· J. Ritter, *Hegel und die französische Revolution* (Φρανκφούρτη 1965)· Ch. Taylor, *Hegel* (Κέμπριτζ 1975), 428 επ· A. Wood, *Hegel's Ethical Thought* (Κέμπριτζ 1990), 237 επ.

3. Βλ., π.χ., Hegel, «Grundlinien» (σημ. 1), 99 επ., ως προς τον θεσμό της *δουλείας* και το συγγενές προς αυτόν καθεστώς των *τέκνων*, το οποίο –σημειωτέον– ήδη εμποδίζει τον σχηματισμό της *οικογένειας* ως γνήσιας ηθικής συλλογικότητας (Hegel, «Grundlinien» [σημ. 1], 307 επ.).